

SÂRIYE b. ZÜNEYM

(سارية بن زعيم)

Sâriye b. Züneym b. Abdillâh ed-Düelî
(ö. 30/650-51)**Hız. Ömer'in kumandanlarından.**

Kinâneoğulları'nın Düil koluna mensup olduğu için Düilî (Dilî, Düelî) nisbesiyle anılır. Câhiliye döneminde kabilesinden bir süre uzaklaştırılan Sâriye'nin başka kabilelere baskın düzenleyerek ve hırsızlık yaparak hayatını sürdürdüğü belirtilir. Çok cesur ve çevik olduğu kadar iyi bir binici olduğu, bir atlıyı geçecek kadar süratli koştuğu rivayet edilir (İbn Hacer, III, 5; Bedrân, VI, 45). Aynı zamanda şair olan ve kasideleri dillerde dolaşan Sâriye'nin İslâm'a girmeden önce Hz. Peygamber'i hicveden bazı şiirlerinin bulunduğu kaydedilmektedir.

Sâriye'nin ne zaman müslüman olduğu konusunda kaynaklarda açık bilgi bulunmamaktadır. Ancak onun senetü'l-vüfûd'da (9/630-31) kabilesiyle birlikte İslâmiyet'i benimsediği kabul edilebilir. Çünkü bu yıl onun kabilesinden bir heyet Resûl-i Ekrem'e gelerek müslüman oldu ve Medine'den ayrılmadan önce kendileri ve kabilelerinin diğer mensupları için Resûlullah'tan eman talebinde bulundu. Hz. Peygamber, Sâriye'nin yeğeni olup Bedir'de öldürülen müşrikler için mersiyeler düzenleyen Enes b. Ebû Ünâs b. Züneym (veya kardeşi Esîd b. Ebû Ünâs) hariç herkese eman verdi. Enes'in durumuna üzülen Sâriye onunla görüşüp Resûlullah'a giderek af dilemesini istedi, Enes de Resûl-i Ekrem'in huzuruna çıkarak af dileyince Resûl-i Ekrem onu affetti. Ancak Enes'in Hz. Peygamber'in huzuruna amcası Sâriye ile birlikte gittiği rivayeti (Bedrân, VI, 45) kaynakların büyük bir kısmı tarafından teyit edilmektedir. Ayrıca Sâriye'nin Resûl-i Ekrem'i görüp görmediği hususu ihtilâfıdır. Başta İbn Sa'd olmak üzere bazı tabakat kitaplarında Sâriye'nin ismi yer almaz. İbnü'l-Esîr, İbn Hacer el-Askalânî ve İbn Düreyd Sâriye'yi sahâbî kabul eder. İbn Hibbân onu tâbiinden sayarken Merzûbânî, Sâriye'yi Resûl-i Ekrem ile aynı dönemde yaşadığı halde kendisini bizzat göremeyen muhadramün grubuna dahil eder (farklı görüşler için bk. İbn Hacer, III, 4-5).

Sâriye b. Züneym'in Resûlullah'tan sonraki dönemde adı Hz. Ömer zamanında katılmış olduğu İran fetihleri dolayısıyla geçer. Hz. Ömer, Sâriye'ye Ebû Mûsâ el-Eş'a-

rî, Süheyl b. Adî, Ahnef b. Kays, Mücâşi b. Mes'ûd ve Osman b. Ebû'l-Âs ile birlikte sancak vererek İran cephesine gönderdi. Nihâvend zaferinden sonra Fesâ ve Darabird'in fethiyle görevlendirilen Sâriye 23 (643-44) yılında büyük bir düşman ordusuyla karşılaştı. Çarpışmalar esnasında yenilgiye uğramak üzere iken, "Yâ Sâriye, el-cebel, el-cebell" (Sâriye, dağa çekil dağa) diye bir ses duyunca askerlerini vadiden dağa çekti. Bu olayın Nihâvend'de meydana geldiğine dair rivayetler de vardır (Önkal, III/6 [2005], s. 14). Böylece Sâriye ve beraberindekiler sırtlarını dağa vermek suretiyle yaptıkları çarpışmada düşmanı mağlûp ederek çok miktarda ganimet elde ettiler. Savaştan yaklaşık bir ay sonra Sâriye'nin gönderdiği müjdecinin Medine'ye ulaştığı ve savaş esnasında Hz. Ömer'in "Sâriye, dağa çekil dağa" sözünü duyup dağa çekilerek yenilgiden kurtulduklarını bildirdiği, Medine halkının Hz. Ömer'in hutbedeki sözünün mânasını bu açıklama üzerine anladığı nakledilmektedir (Taberî, IV, 179; İbnü'l-Esîr, II, 381). Klasik kaynaklarda yer alan bu rivayet birçok araştırmacı tarafından çeşitli açılardan tartışılmıştır (Abbas Mahmûd el-Akkâd, s. 31-32; Önkal, III/6 [2005], s. 39-49). Sâriye'nin zaferin ardından ganimetler arasından ayırdığı bir mücevher sandığını Hz. Ömer'e bir müjdeciyile birlikte gönderdiği (Taberî, IV, 178-179) veya zafer haberini bizzat kendisinin götürdüğü (İbn Kesîr, VII, 131) rivayet edilmektedir. Fesâ ve Darabird'in fethini gerçekleştiren Sâriye'nin İsfahan'ı da ele geçirdiğine dair rivayetler bazı kaynaklarda yer alırsa da (Zehebî, II, 326; İbn Hacer, III, 6; Bedrân, VI, 48) İsfahan'ın fethinin Ebû Mûsâ el-Eş'arî kumandasındaki ordular tarafından gerçekleştirildiği bilinmektedir (Belâzûrî, s. 436-437).

BİBLİYOGRAFYA :

Vâkıdî, *el-Megâzî*, II, 616, 781-788; Belâzûrî, *Fütûh* (nşr. Abdullah Enîs et-Tabbâ' - Ömer Enîs et-Tabbâ'), Beyrut 1407/1987, s. 436-437; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), IV, 94, 178-179; İbn Düreyd, *el-İştîkâk*, s. 175; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, IV, 503; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe* (Bennâ), I, 108, 147; II, 306, 381; İbn Seyyidünnâs, *Minehu'l-midağ* (nşr. İffet Visâl Hamza), Dimaşk 1407/1987, s. 118-119; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm: 'Ahdü'l-Hulefa'ir-râşidin*, s. 249, 326; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VII, 131; İbn Hacer, *el-İşâbe* (nşr. Âdil Ahmed Abdülmecvûd v.dğr.), Beyrut 1415/1995, I, 230, 271; III, 4-6; Bedrân, *Tehzîbü Târîhi Dimaşk*, VI, 45-48; Abbas Mahmûd el-Akkâd, *'Abkariyyetü 'Ömer*, Kahire 1367/1948, s. 31-32; Ahmet Önkal, "Sâriye Olayı Üzerine Bir Rivayet Araştırması", *İSTEM: İslâm, San'at, Tarih, Edebiyat ve Mûsikisi Dergisi*, III/6, Konya 2005, s. 9-49.

ADEM APAK

SARNIÇYağmur suyunu biriktirmek
veya temiz su saklamak için
kullanılan depo.

Sarnıç kelimesi, "su depolamak üzere yapılmış üstü kapalı veya açık havuz" anlamındaki Arapça *sıhrîc*den (çoğulu *sahâric*) gelmektedir. İran'da üstü kubbe örtülü ve havalandırma bacalı sarnıçlara *âb-anbâr* denilmektedir. Yazların kurak geçtiği Ortadoğu'da Fırat, Dicle ve Nil gibi suyu bol nehirlerin kenarında kurulmuş olsa da hemen her yerleşim biriminde dinlenmiş temiz su saklamak için sarnıçlara ihtiyaç duyulmuştur. Daha çok yüksek yerlere yapılan kalelerde ve bir kısmı çöllerden geçen kervan yollarında su depolamanın hayatî önemi bulunmaktadır. Şehir ve kalelerde nüfusa göre bazan çok sayıda, bazan sayıca az fakat hacmi büyük sarnıçlar yapılmıştır. Eski Ortadoğu şehirlerinin sarnıçları sayesinde varlıklarını sürdürdükleri söylenebilir. Devamlı güneş altında kalması suyun çabuk bozulmasına yol açtığı için genellikle sarnıçların üzeri kapalıdır veya yer altına yapılmıştır. Eski Ahîd'de çöllerde (II. Tarihler, 26/10) ve şehirlerde (Nehemya, 9/25) mevcut sarnıçlardan ve bunların temizliğiyle ilgili hükümlerden (Levililer, 11/36) söz edilir. Ayrıca İsrâiloğulları'nın Rabb'in yolundan sapması diri suların kaynağını bırakıp su tutmayan sarnıçlar kazmaya benzetilir (Yeremya, 2/13); yine aynı bölümün 38. babında suyu çekilmiş, dibi çamurlu sarnıca atılan Peygamber Yeremya'nın Ebed-Melek tarafından nasıl kurtarıldığı anlatılır (6-13).

Sarnıçlar genellikle su depolamak üzere kazılan çukurun duvarları taş veya tuğla ile örülerek ve Horasan harcı gibi su geçirmez bir sıvayla yalıtılarak yahut tamamı kayalara oyularak yapıldı. Milâttan önce I. binyıldan itibaren bu ikinci tip sarnıçlar yaygın hale gelmiştir. En eski örneklerden biri olan ve Karataş-Semayük kazılarında ortaya çıkarılan milâttan önce III. binyıla ait 7 m. derinliğinde, 4 m. çapındaki sarnıcın dibi kille yalıtılmış, duvarları taşlarla örülmüştür. Nabatîler'in başşehri Petra'nın karmaşık bir sulama sistemi vardı ve etrafındaki kayalık dağlara oyulan çok sayıda sarnıcın yerli gizli tutulmuştu. Su mimarisinin en muhteşem yapılarını inşa eden Romalılar kemerlerle taşıdıkları suyu toplama havuzlarında biriktiriyor, oradan kanal ve künklerle şehre dağıtıyordu. Bizanslılar bu sistemi daha da geliştirmişler ve kemerlerle dışarıdan su getirerek-sık

sık gerçekleşen kuşatmalar sırasında su-
suz kalmaması için- İstanbul'u sayısı 100'ü
geçen sarnıçlarla donatmışlardır.

İslâm'da suyla ilgili yapıların özel bir ye-
ri vardır. Hz. Peygamber, annesinin vefat
ettiğini söyleyen ve onun için yapacağı ha-
yırların kendisine fayda edip etmeyeceğini
soran Sa'd b. Ubâde'ye, adına yapacağı
hayır işlerinin annesine fayda edeceği ve
bunların en faziletlisinin de insanların su
ihtiyacını gidermek olduğu cevabını ver-
miştir. Bunun üzerine Sa'd'ın Medine'ye
iki sarnıç yaptırdığı bilinmektedir (Sa'd b.
Mansûr, I, 124). Kuyu ve sarnıçların özel-
likle kutsal şehirlerde büyük değer taşıdı-
ğı görülmektedir. Bunlardan Kudüs'te Ha-
rem dahilinde beş sebille çok sayıda kuyu
ve sarnıç bulunmaktadır (DİA, XXIX, 271).
Yâkût el-Hamevî, Kudüs hakkında bilgi ve-
rirken hemen her evin bir sarnıç olduğun-
dan söz eder (Mu'cemü'l-büldân, V, 168-
169). Müslümanlar yeni kurdukları şehir-
lerin su ihtiyacını kanallar ve sarnıçlarla
karşıliyordu. Belâzürî'nin verdiği bilgilere
göre Basra'ya Dicle nehrinden kanallarla
su getirilmiş ve Haccâc b. Yûsuf es-Seka-
fî, İbn Âmir, Ziyâd b. Ebîh ve Abbâd b. Zi-
yâd gibi kişiler tarafından çeşitli sarnıçlar
yaptırılmıştı. Muhammed b. Süleyman b.
Ali de burada açtırdığı kuyuların dolapla-
rı, onları döndüren develer, bakımları vb.
masrafları için bir çiftlik vakfetmişti (Fü-
tûh, s. 536). İslâm coğrafyasında suların
kuyulardan veya ırmaklardan yukarı çık-
arılması ve tevzii ile ilgili bir kültür geliş-
miştir. Cezerî ünlü eserinin bir bölümünü
dolap sistemlerine ayırmıştır (el-Câmî, s.
441 vd., İv. 135, 136, 137, 138). Sarnıçların

hepsinin üstü kapalı olmayıp bir kısmı bü-
yük havuzlar şeklindeydi. Bu tipteki sar-
nıçların en büyüklerinden biri Ağlebîler'ce
Kayrevan yakınlarında kurulan Rakkâde'-
de yapılmıştı ve uzunluğu 500, eni 400
zirâ (yaklaşık 250 × 200 m.) olan bu sar-
nıca büyüklüğünden dolayı "bahr" (deniz)
deniliyordu (İbnü'l-Ebbâr, I, 176).

Deniz kenarına kurulan şehirlerde içme
suları tuzlu olabiliyor ve tatlı yağmur su-
larını toplamak için sarnıçlara ihtiyaç du-
yuluyordu. Bu sebeple İskenderiye'de hem
Nil'in suyu yer altı kanallarıyla şehre dağı-
tılmış hem de sarnıçlar yapılmıştır (Kal-
kaşendî, III, 334). Kahire'nin yüksek bir te-
pesine kurulan, Memlûk sultanlarının otur-
duğu Kal'atülcebel'de çok sayıda sarnıç
bulunuyordu. Sultan Berkuk'un inşa ettir-
diği büyük sarnıç Nil'in taşkın zamanında
doldurulurdu (a.g.e., III, 427). Daha önce-
leri de Mısır'da devlet kuran Türkler bura-
da çok sayıda sarnıç yaptırmışlardı. Bun-
lardan Tinnîs'teki Ahmed b. Tolun'un sar-
nıçları "sahâricü'l-emîr" diye biliniyordu
(Yâkût, II, 52). Evliya Çelebi, Tanta'da Mem-
lûk Sultanı Kayıtbay'ın inşa ettirdiği Seyyid
Ahmed Bedevî Külliyesi'nde caminin sol
minaresinin altındaki 15.000 deve kırba-
sı su alan bir sebilhâne sarnıcından söz
etmektedir (Seyahatnâme, X, 605).

Geniş İslâm coğrafyasında ihtiyaç duyul-
an her yerde, özellikle ticaret ve hac ker-
van yolları üzerinde belli aralıklarla sarnıç-
lar bulunurdu. Kûfe ile Mekke arasında
Hârûnürreşid'in eşi Zübeyde'nin adını ta-
şıyan Derbizübeyde kervan yolu boyunca
doksan kadar konaklama yeri ve sarnıç
inşa edilmişti. Bunların içinde Medine'nin
200 km. doğusunda Rebeze'de yapılan te-
sisler ilk dönem İslâm mimarisi açısından
büyük önem taşır (DİA, IX, 166). Burada
gerçekleştirilen arkeolojik çalışmalar evler-
de de özel su depolarının olduğunu gös-
termiştir (Sa'd b. Abdülazîz er-Râşid, er-
Rebeze: al-Rabadhah, s. 41 vd.).

İran'daki sarnıçların (âb-anbâr) bir kıs-
mı zengin evlerine aittir. Suyu daha çok
kanallarla sağlanan, merdivenlerle inilen
ve genelde kubbeli olan bu tür sarnıçlarda
suyu soğuk tutmak ve bozulmasını önle-
mek için hava akışını sağlayan, "bâd-gîr"
denilen karşılıklı bacalar yapılmış, bazıları-
nın duvarları sırlı tuğla veya çinilerle kap-
lanmıştır. Şehir ve kasabalarda yağmur
sularının birikmesi için yapılan, halkın kul-
lanımına açık sarnıçların bakımı çoğu kere
bir vakıf tarafından üstlenilirdi. Özellikle
çöl güzergâhlarının âb-anbârları kervan-
ların yollarını bulmalarında kolaylık sağ-
lardı.

İslâm fıkhiında sarnıçlar kuyularla bir tu-
tularak mülkiyet, suyun tasarrufu, temiz-
lik vb. yönlerinden ele alınmıştır. İçinde
belli miktarda su bulunan sarnıca düşen
hayvanın ölüp tüylerinin dağılması (İbnü's-
Salâh, I, 224), bir kimsenin komşusunun
sarnıcına yakın bir yere incir gibi kökleri
duvarının yarılmasına ve su kaçırmasına
yol açabilecek ağaçlar dikip dikemeyece-
ği (İbn Kudâme, VI, 202) gibi meseleler fı-
khîçlar tarafından konu edilmiştir (bk. KU-
YULAR; SU).

BİBLİYOGRAFYA :

Sa'id b. Mansûr, *es-Sünen* (nşr. Habîbürrahman
el-A'zamî), Beyrut 1405/1985, I, 124; Belâzürî,
Fütûh (Fayda), s. 536, 537; Muva'ffakuddin İbn
Kudâme, *el-Muğnî*, Beyrut 1405, VI, 202; İsmâil
b. Rezzâz el-Cezerî, *el-Câmî' beyne'l-'ilm ve'l-
'amelî'n-nâfi'* fî şinâ'ati'l-hîyel (nşr. Ahmed Yû-
suf el-Hasan v.dğr.), Halep 1979, s. 441 vd., İv.
135, 136, 137, 138; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, II,
52, 283, 510; III, 47, 69; IV, 329, 362, 422, 470;
V, 168-169; İbnü's-Salâh, *Fetâvâ ve mesâ'il* (nşr.
Abdülmu'tî Emîn Kal'acî), Beyrut 1406/1986, I,
224; İbnü'l-Ebbâr, *el-Hulletü's-siyerâ'* (nşr. Hüseyin
Mûnis), Kahire 1985, I, 176; Kalkaşendî, *Şub-
hu'l-a'sâ* (Şemseddin), III, 334, 427, 464; IV, 103-
104, 111, 121, 130; V, 98, 152; Makrîzî, *el-Hita*,
II, 230; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, X, 605; Sa'd
b. Abdülazîz er-Râşid, *er-Rebeze: al-Rabadhah*,
Riyad 1402/1982, s. 41 vd.; a.mlf., "Derbizübey-
de", *DİA*, IX, 166; Cemal Kozanoğlu, "Silivri'deki
Bizans Sarnıcı", *Toplumsal Tarih*, sy. 17, İstan-
bul 1995, s. 36-38; Delbert Roy Hillers, "Cistern",
EJd, V, 579; Nebi Bozkurt, "Mescid-i Aksâ", *DİA*,
XXIX, 271; R. Holod, "Âb-Anbâr", *Etr.*, I, 39-41;
M. Sotûda, "Âb-Anbâr", a.e., I, 41-43; Semavi Eyile,
"Sarnıçlar", *DBİst.A*, VI, 469-472.

NEBİ BOZKURT

Selçuklu ve Osmanlı Devri. Konya ve çev-
resinde bir kısmı Selçuklu, bir kısmı Geç
Osmanlı dönemine ait çok sayıda sarnıç
tesbit edilmiştir. Bunlardan özellikle Sel-
çuklu devrine tarihlenen sarnıçların çoğu
bugün yok olmuştur. İbrahim Hakkı Kon-
yalı'nın tesbitlerine göre Konya-Beyşehir
yolunda bulunan Hoca Fakih Sarnıcı bü-
yük boyutlu bir yapı olup Selçuklu eseri-
di. Konya-Lâlebahçe yolu üzerinde Gümüş
ırmağı önünde yer alan Şerefeddin Sarnı-
cı taş ve tuğla ile inşa edilmiş iki katlı tip-
te bir yapıdır. Üst yapısı düz toprak dam-
la örtülü olan bu sarnıçtan 881 (1476) ta-
rihli *Konya Tahrir Defteri*'nde bahsedil-
mektedir. Aynı güzergâhta Kovanağzı mev-
kiinde Çakır ırmağı yakınındaki Ak sarnıç
da benzer tipte iki katlı olup yalnızca ey-
van şeklindeki üst yapısı tonoz örtülüdür.
Durunday mahallesinde Ana Sultan Me-
zarlığı önünde bulunan sarnıç da iki kat-
lıdır ve toprak altındaki haznesi dolmuş-
tur. Eyvan şeklinde düzenlenen üst kat

Basra körfezinde Kış (Kish) adasındaki sarnıç (Âbanbâr)

